

Uluslararası Hukukta Casusluk Düzenlemeleri

Regulations on Espionage in International Law

Muhammed Enes
BAYRAK*

* Arş. Gör., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı ve Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı, İstanbul, Türkiye
e-posta: mebayrak@fsm.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2635-8871

Öz

Uluslararası hukukta casusluk, yaygın bir uygulama alanına sahip olmasına rağmen hukuki açıdan belirsizliğini korumaktadır. Bu çalışma, casusluğun savaş ve barış zamanlarındaki hukuki statüsünü karşılaştırmalı olarak incelemekte; silahlı çatışma hukukunun casusluğu nasıl tanımlayıp sınırladığını temel kaynaklar üzerinden ortaya koymakta ve barış zamanında yürütülen casusluk faaliyetlerinin açık bir uluslararası düzenlemeye tabi olmamasından kaynaklanan normatif boşlukları tartışmaktadır. Bu çerçevede, çalışmada casusluk ile genel istihbarat faaliyetleri arasındaki farklar açıklanmış; savaş zamanına ilişkin düzenlemeler (Lieber Kodu, Lahey ve Cenevre Sözleşmeleri vb.) ile barış zamanı casusluğun hukukiliğine dair görüşler değerlendirilmiş ve U-2 Krizi, Eli Cohen vakası ile Stuxnet saldırısı örnek olayları üzerinden konunun pratik boyutları analiz edilmiştir. Barış zamanı casusluğa ilişkin açık ve bağlayıcı bir uluslararası düzenlemenin bulunmaması, casusluk faaliyetlerinin, devletlerin güvenlik kaygıları ile uluslararası hukukun temel ilkeleri arasında hassas bir denge arayışına işaret eden, hukuki açıdan gri bir alan olarak varlığını sürdürmesine yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Casusluk, Savaş Zamanı Casusluk, Barış Zamanı Casusluk, Müdahale Etmeme İlkesi, Siber Casusluk

Abstract

Although espionage is widely practiced, it remains legally ambiguous under international law. This study comparatively examines the legal status of espionage in times of war and peace; it outlines how the law of armed conflict defines and limits espionage through its foundational legal sources and then discusses the normative gaps arising from the absence of a clear international framework regulating espionage activities in peacetime. In this context, the study identifies the distinctions between espionage and general intelligence activities, analyzes wartime legal instruments (such as the Lieber Code and the Hague and Geneva Conventions), evaluates various views on the legality of espionage in peacetime, and assesses its practical dimensions through case studies such as the U-2 Crisis, the Eli Cohen incident, and the Stuxnet attack. The lack of a binding international regulation on peacetime espionage has perpetuated its status as a legally grey area, reflecting a delicate tension between state security interests and the fundamental principles of international law.

Keywords: Espionage, Wartime Espionage, Peacetime Espionage, Non-Intervention, Cyber Espionage

Geliş Tarihi / Submitted:
09.04.2025

Kabul Tarihi / Accepted:
15.08.2025

Extended Summary

This article examines the legal status of espionage in international law by distinguishing between wartime and peacetime practices. While espionage has long been a vital tool in statecraft, enabling governments to gather sensitive intelligence for national security purposes, international law continues to provide a fragmented, inconsistent, and often ambiguous framework for its regulation. Despite espionage's strategic value, legal discourse on the subject remains limited and contradictory. This study aims to clarify these uncertainties by systematically analyzing the legal dimensions of espionage and identifying the regulatory gaps and normative tensions that arise within international legal regimes. Drawing on historical legal instruments, doctrinal debates, and case studies, the article contributes to a more sophisticated understanding of how international law treats or neglects espionage.

The first section of the study provides a conceptual framework for espionage, emphasizing its definitional boundaries. Espionage is distinguished from general intelligence collection based on several core elements: secrecy, deception, and the absence of consent from the target state. Unlike open-source intelligence or overt reconnaissance, espionage is conducted covertly, often involving false identities or clandestine behavior. This section highlights the paradoxical status of espionage in international relations. While states view their intelligence efforts as legitimate instruments of national defense, they simultaneously condemn similar activities conducted by foreign actors. This double standard reflects the inherently political nature of espionage and raises questions about the consistency of its legal treatment.

The second section focuses on the legal status of espionage during armed conflict, where international law offers more concrete, albeit still incomplete, guidance. It reviews legal texts such as the Lieber Code (1863), the Brussels Declaration (1874), the Hague Conventions (1899 and 1907), the Geneva Conventions of 1949, and the 1977 Additional Protocols. These documents collectively define the conditions under which individuals may be classified as spies and stipulate the legal consequences of engaging in espionage during the armed conflict. The Lieber Code, for example, allows the death penalty for captured spies. However, none of these instruments explicitly classifies espionage as an international crime. Instead, they regard it as an individual act that may be punished by the capturing state while absolving the sending state of international responsibility. This reflects a structural paradox: espionage is tolerated as a warfare component and penalized as a dangerous and deceitful act. The section also explores how evolving technologies such as aerial reconnaissance and satellite surveillance challenge traditional definitions of espionage and require reinterpretation of legal norms.

The third section discusses peacetime espionage, where international law is conspicuously silent. Unlike the relatively straightforward wartime frameworks, peacetime espionage lacks international legal regulation. This gap has led to diverging state practices and legal interpretations. Some scholars argue that espionage during peacetime violates core international principles such as non-intervention, respect for sovereignty, and political independence. Others claim that in the absence of explicit legal prohibitions, espionage cannot be deemed unlawful. This section reviews various legal doctrines, including the principle of non-intervention, the argument from customary international law, the theory of mutual tolerance, and the justification of espionage based on strategic benefits. While some of these approaches suggest that espionage has gained tacit legal acceptance through state practice, others emphasize caution, arguing that widespread occurrence does not imply legality. The debate illustrates the complexity of assessing legality without binding norms.

The article presents three illustrative case studies demonstrating the practical implications of peacetime espionage and its legal ambiguities. The first is the 1960 U-2 incident, in which a United States surveillance aircraft was shot down over Soviet territory, leading to a major diplomatic crisis. The second case examines the operations of Israeli spy Eli Cohen, who infiltrated the Syrian government and was executed in 1965. The third case discusses the 2010 Stuxnet cyberattack, which targeted Iranian nuclear infrastructure through malicious software and raised questions about the legality of cyber espionage. These examples reveal how espionage can provoke international tensions, expose legal vulnerabilities, and blur the boundaries between traditional and modern forms of conflict. They also demonstrate that the legal status of espionage often depends on political context and the actors involved, rather than universally applied legal standards.

In conclusion, the article argues that espionage occupies a persistent gray area in international law, particularly during times of peace. While states benefit from espionage to secure a strategic advantage, they resist formalizing its legal status due to its controversial nature. This selective ambiguity allows for flexibility but undermines consistency and predictability in international legal norms. The study calls for a more coherent and inclusive legal framework that accounts for both state security imperatives and the fundamental principles of international law. As technological advancements continue transforming the nature of espionage, primarily through cyber operations and remote surveillance, the need for renewed legal attention and academic discourse becomes increasingly urgent.

Giriş

Casusluk devletlerin dış politika ve güvenlik stratejilerinde sıklıkla başvurduğu bir araç olmakla birlikte, uluslararası hukuk açısından hâlen tartışmalı bir alandır. Savaş zamanında¹ casusluk faaliyetleri, uluslararası belgeler ve teamüllerle belirli kurallara bağlanmışken; barış zamanında yürütülen casusluk faaliyetlerinin nasıl değerlendirileceği konusunda ortak bir normatif çerçevenin bulunmaması, bu alandaki belirsizliği derinleştirmektedir. Devletler bir yandan kendi istihbarat faaliyetlerini ulusal güvenlik aracı olarak görürken, aynı faaliyetlere maruz kaldıklarında egemenlik ihlali, iç işlerine müdahale veya farklı ilkelerden kaynaklanan uluslararası hukuk ihlali iddialarında bulunmaktadır. Bu çelişkili tutumlar, casusluğun barış zamanı statüsünü hem uygulamada hem de kuramsal düzlemde gri bir alan hâline getirmektedir.

Bu çalışma aşağıdaki üç temel araştırma sorusu çerçevesinde yapılandırılmıştır: uluslararası hukukta casusluk faaliyetlerine ilişkin hangi düzenlemeler bulunmaktadır, bu düzenlemeler ışığında casusluğun hukukiliği nasıl tartışılmaktadır ve bu çerçevenin siber casusluk gibi yeni durumlara uygulanabilirliği nasıl değerlendirilebilir? Bu başlıklar, pozitif hukuk kaynakları, uluslararası yargı kararları, devlet uygulamaları ve örnek olaylar üzerinden normatif bir yöntemle analiz edilmektedir. U-2 Krizi, Eli Cohen vakası ve Stuxnet saldırısı gibi olaylar üzerinden, casusluk faaliyetlerinin farklı dönemlerdeki yansımaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Barış zamanı casusluğun iç işlerine müdahale yasağı bağlamında hukuka aykırı sayılabileceğine dair çeşitli görüşlere yer verilmiş; ancak bu yorumlar pozitif düzenlemelerin genel çerçevesi içinde ele alınmıştır.

1 “Silahlı çatışma zamanı” ifadesi teknik olarak daha isabetli ve kapsayıcı olmakla birlikte, anlatım kolaylığı ve casuslukla ilgili literatürdeki yerleşik kullanımı nedeniyle bu çalışmada “savaş zamanı” ifadesi tercih edilmiştir.

Her ne kadar yabancı literatürde savaş ve barış zamanı casusluğa ilişkin çeşitli analizler bulunsun da² Türk hukuk literatüründe temel düzenlemelerin sistemli biçimde ele alındığı, pozitif hukuk temelli bütüncül bir çalışmaya rastlanmamaktadır.³ Bu çalışma söz konusu boşluğu doldurmayı ve uluslararası hukukta casusluk faaliyetlerinin hukuki statüsüne ilişkin genel bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca barış zamanı casusluk ile iç işlerine müdahale yasağı ve siber casusluk arasındaki ilişkinin gelişimine odaklanacak gelecekteki çalışmalara da yön gösterici bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Birinci bölümde casusluk kavramı ve casusluğun uluslararası hukuktaki yeri ele alınacaktır. İkinci bölümde savaş zamanında casusluk faaliyetlerine yönelik düzenlemeler incelenecek, üçüncü bölümde ise barış zamanında uluslararası hukuk düzenlemelerinin yokluğunda casusluğun nasıl değerlendirildiği görüşler ve örnek olaylar üzerinden tartışılacaktır.

1. Casusluk: Kavramsal Çerçeve

“Hiçbir şeyin gizli kalmaması ve ortaya çıkan her durumun derhâl değerlendirilmesi için; hükümdara bilgi taşıyacak tacir, seyyah, sûfi, fakir ve sakatatçı kılığına girmiş casuslar memleketin dört bir yanına gönderilmelidir.”⁴

1.1. Casusluk ve Hukuki Belirsizlik

Devletlerin uluslararası ilişkilerini etkili bir şekilde yürütebilmesi için güvenilir istihbarat zorunludur; nitekim istihbarat, devletlerin karar alma süreçlerinin temel bir parçasıdır.⁵ Casusluk karar alma süreçlerini destekleyen bir istihbarat yöntemi olarak görülse de,⁶ genellikle olumsuz bir algıya sahiptir.⁷ Casusluğa yönelik bu olumsuz algı, yalnızca uluslararası kamuoyunda değil, devletlerin misilleme ve cezai yaptırımlar gibi tepkilerinde de açıkça görülmektedir. Nitekim casusluk girişimlerinin ortaya çıkması çoğu zaman diplomatik krizlere yol açmaktadır.⁸ Casusluk -savaş zamanına ilişkin bazı tanımlar bulunsun

2 Bkz: Geoffrey B. Demarest, “Espionage in International Law”, *Denver Journal of International Law and Policy*, 24:2, 1996; Christopher D. Baker, “Tolerance of International Espionage: A Functional Approach”, *American University International Law Review*, 19:4, 2003; Darien Pun, “Rethinking Espionage in the Modern Era”, *Chicago Journal of International Law*, 18:1, 2017.

3 Türkçe uluslararası hukuk literatüründe geleneksel anlamda casusluk düzenlemelerine ve hukukilik tartışmalarına dair bütüncül bir çalışmaya rastlanmamış olsa da, bu konuyu ele alan çalışmalar mevcuttur. Örneğin bkz: Gökhan Albayrak, “Uluslararası Hukuk Açısından Casusluk ve Siber İstihbarat”, *Güncel Hukuk*, 2015.

4 Nizamü'l Mülk, Siyasetname, On Üçüncü Fasil, “Casusları Sevk ve İdare, Mülkün Selameti ve Raiyyetin İşlerine Dair”, çeşitli baskılar.

5 Pun, “Rethinking Espionage in the Modern Era”, s. 357.

6 Baker, “Tolerance of International Espionage: A Functional Approach”, s. 1094; Demarest, “Espionage in International Law”, s. 322-323.

7 Casusluğu devletin egemen yetkisi içerisinde bir hak olarak ele alan çalışma için bkz: Asaf Lubin, “Espionage as a Sovereign Right under International Law and Its Limits”, *ILSA Quarterly*, 24:3, 2016.

8 Devletler bu sebeple, bir casusları yakalandığı taktirde, onu ve eylemlerini savunmaz. Richard A. Falk, “Space Espionage and World Order: A Consideration of the Samos-Midas Program”, Roland J. Stanger (Ed), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, 1962, s. 57. Bu sebeple casus yalnızca devletin verdiği görevi ifa ettiğini de ileri sürmemektedir. Bunu Oppenheim şu şekilde izah etmiştir: “... Her devlet, casusluk fiilini ülke yasalarına göre suç teşkil edecek şekilde işleyen kişileri yakaladığında ağır şekilde cezalandırır ya da cezalandırmıyorsa sınır dışı eder. Bir casus, yalnızca hükümetinin emirlerini yerine getirdiğini ileri sürerek hukuken sorumluluktan kurtulamaz; zira gönderen devlet böyle bir görevlendirmeyi resmen kabul edemeyeceğinden, müdahalede bulunmaz.” Aktaran: Quincy Wright, “Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs”, Roland J. Stanger (Ed), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, 1962, s. 17. Wright, Oppenheim’in “kabul edemeyeceğinden” ifadesini, hukukilik incelemesinde ele alıp bunun casusluğun devletler nezdinde hukuk dışı olduğunu gösteren bir kanıt olduğunu ileri sürerken, Stone ise bunun hukuki değil psikolojik bir unsur olduğu, hukukun ne olduğunu söyleyen bir ifade olmadığı görüşündedir. Julius Stone, “Legal

da- barış zamanına dair düzenlemelerin yokluğu nedeniyle kesin ve üzerinde uzlaşmış bir tanımdan yoksundur.

Casusluk, doğası itibarıyla çelişki barındırır. Devletler kendi istihbarat kurumlarının varlığını açıkça kabul eder ve bunların faaliyetlerini ulusal güvenliğin korunması için meşru ve vazgeçilmez görür. Ancak aynı devletler, başka devletler tarafından yürütülen casusluk faaliyetlerine karşı sert tepki gösterir ve bu tür faaliyetleri suç kapsamında görerek ağır şekilde⁹ cezalandırır.¹⁰ Bu durum casusluk faaliyetinin hukuki ve ahlaki değerlendirmesinin, eylemin kendisinden ziyade kimin tarafından ve kime karşı gerçekleştirildiğine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir.

1.2. Casusluk ile İstihbarat Arasındaki Ayrım

Casusluğu diğer istihbarat türlerinden ayıran nedir? İstihbarat en genel anlamıyla bilgi toplama faaliyetidir;¹¹ ancak bu, her tür bilgiyi kapsamaz. Onu sıradan bilgidan ayıran temel unsur, belirli bir karar alma sürecine hizmet etmesidir. İstihbarat görevlileri, çalışmalarını planlama, toplama, işleme ve yayma aşamalarından oluşan bir döngü çerçevesinde yürütür.¹² Bu süreçte yer alan uzmanlar istihbarat raporları hazırlar ancak bu analiz faaliyetleri casusluk olarak değerlendirilmez.¹³ Bir faaliyetin casusluk olarak nitelendirilmesi için yalnızca bilgi elde edilmesi yeterli değildir; belirli koşulların sağlanması gerekir.¹⁴

Casusluk, gizlilik içinde yürütülmesi ve faaliyeti gerçekleştiren kişinin sahte kimlikle hareket etmesi veya kılık değiştirmesiyle ayırt edilir. Bu nedenle açık kaynaklara dayanan mülteci ifadeleri, gazeteci röportajları veya diplomatik gözlemler gibi faaliyetler casusluk sayılmaz. Benzer şekilde üniformalı keşif görevlileri ya da gizlilik içermeyen hava keşifleri de bu kapsamın dışında kalır; dolayısıyla yakalanmaları hâlinde savaş esiri statüsünden yararlanırlar.¹⁵

İstihbarat yalnızca insanlar aracılığıyla toplanmaz.¹⁶ Devletler uydu görüntüleme sistemleri, keşif uçakları ve diğer teknik araçlar aracılığıyla da bilgi toplamaktadır.¹⁷ Her ne kadar bu yöntemler hassas veriler sağlasa da gizlenme veya aldatma unsuru içermediği

Problems of Espionage in Conditions of Modern Conflict", Roland J. Stanger (ed.), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, 1962, s. 39. Bu konuda ayrıca bkz: Quincy Wright, "Legal Aspects of the U-2 Incident", *The American Journal of International Law*, 54:4, 1960, s. 849-850.

9 Örneğin 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun "Siyasal ve Askeri Casusluk" kenar başlıklı 328(1)(b) düzenlemesine göre, "(Fiil) ... Savaş sırasında işlenmiş veya Devletin savaş hazırlıklarını veya savaş etkinliğini veya askeri hareketlerini tehlikeye sokmuşsa, Fail, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır."

10 Pun, "Rethinking Espionage in the Modern Era", s. 355.

11 İstihbarat farklı şekillerde tanımlanmakla beraber, bunların ortak zemini "bilgi toplama faaliyeti" olduğu için çalışmada bu tanım tercih edilmiştir. Örneğin Milli İstihbarat Teşkilatı, istihbarat kavramını şu şekilde tanımlamıştır: İstihbarat: "Politika yapıcılarının ve ilgili devlet kuruluşlarının millî güvenlik ve menfaatlere ilişkin konularda doğru kararları verebilmek için ihtiyaç duydukları, rakip veya düşman tarafından korunan haber, bilgi ve tecrübeleri esas alan, bunların gizli toplama, işleme, analiz ve değerlendirme işleminden geçirilmesiyle üretilen, ilgili olduğu konuda karar vericiler için yeni bir anlayış geliştiren nihai ürün ve bu ürünü ortaya çıkaran faaliyet", <https://www.mit.gov.tr/sozluk.html#1>, erişim 17.06.2025.

12 Demarest, "Espionage in International Law", s. 322-323.

13 Age, s. 323.

14 Bu hususlar tanımda ele alınacak olup, bu koşullardan biri olarak gizli bilginin sahibinin rızası veya yasal bir yetki olmaksızın elde edilmesi zikredilebilir. Inaki Navarrete, Russell Buchan, "Out of the Legal Wilderness: Peacetime Espionage, International Law and the Existence of Customary Exceptions", *Cornell International Law Journal*, 51:4, 2019, s. 901-902.

15 Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs*, s. 11-12.

16 Demarest, "Espionage in International Law", s. 324.

17 Uydu ile gözetimin casusluk ile ilişkisi üzerine bkz: Falk, *Space Espionage and World Order*, s. 45-82.

sürece casusluk olarak değerlendirilmeyebilirler.¹⁸ Zira casusluk ile genel istihbarat toplama arasındaki temel fark, faaliyetin gizli yürütülmesi, aldatma içermesi ve hedef devletin rızasına dayanmamasıdır. Ancak aldatma unsuru taşıyan teknik yöntemler de casusluk kapsamında değerlendirilebilir. Bu nedenle casusluk çoğunlukla insan kaynaklı olsa da teknik araçlarla da gerçekleştirilebilir.¹⁹

1.3. Casusluğun Unsurları ve Sınırları

Casusluk tarih boyunca ihanet, gizlilik ve aldatma ile ilişkilendirilmiş ve bu nedenle olumsuz bir çağrışım taşımıştır. Örneğin 1928’de yayımlanan *Casuslardan Korunma Yolları* adlı kitapta, casusluğun doğası şu şekilde ifade edilmiştir: “*Casuslar birer mikrop gibidirler, bunlar kendilerini belli etmeden sahte isim ve kıyafetlerle herkesin ağzından doğru lakırdı almağa ve karşılığında yanlış havadis vermeye çalışırlar.*”²⁰ Bu tanım, casusların sadece bilgi toplayan kişiler olarak değil, aynı zamanda manipülasyon yapan ve güvenliği tehdit eden unsurlar olarak görüldüğünü göstermektedir. Casusluğun taşıdığı bu olumsuz algı ve özündeki paradoks, onu tek ve tutarlı bir şekilde tanımlamayı zorlaştırmaktadır.²¹ Casusluk kavramının olumsuz çağrışımlarından kaçınmak isteyen istihbarat servisleri “casus” terimini kullanmaz. Bunun yerine, bu alandaki kişiler “ajan” veya “olay subayı” olarak adlandırılır.²²

Casusluk belirli temel unsurlarla tanımlanır.²³ Öncelikle casusluk kasıtlı bir eylemdir; casus, belirli kişi veya kurumlara ilişkin bilgi toplamayı ve bunu belirli bir amaç doğrultusunda aktarmayı hedefler. Bu süreç genellikle gizlilik içinde yürütülür; casus bilgiyi örtülü yöntemlerle elde eder veya iletir.²⁴ Ayrıca casusluk faaliyetleri genellikle devlet kurumları veya stratejik öneme sahip kişilerle ilgili hassas bilgileri kapsar ve bu bilgilerin edinilmesi, hedef alınan taraf açısından düşmanca algılanır. Son olarak casusluk doğası gereği aldatıcıdır; bilgi toplayan kişi kimliğini veya niyetlerini gizleyerek hareket eder.²⁵ Bu unsurlar bir araya geldiğinde, casusluk, yetkisiz²⁶ kişilerin kasıtlı olarak aldatıcı yöntemler kullanarak gizli olan bilgileri toplaması²⁷ ve bu bilgileri, hedef alınan devlete karşı şüpheli veya düşmanca bir tutum sergileyen başka devlete iletmesi süreci olarak tanımlanabilir.²⁸

Casusluk uluslararası ilişkilerde yaygın bir uygulama olup gelişmiş devletler kadar birçok gelişmekte olan devlet de komşu ülkelerinin faaliyetlerini izlemek amacıyla casusluk ve genel anlamda istihbarat toplama faaliyetleri yürütmektedir.²⁹ Casusluk yalnızca bilgi

18 Age, s. 50. Günümlüzde bazı insansız hava araçları (İHA’lar), tespit edilmemek veya yanıltıcı izler bırakmak üzere özel sistemlerle donatılmakta; bu durum, gizlenme ve aldatma unsurlarını taşıyan teknik faaliyetlerin de casusluk kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusunu gündeme getirmektedir.

19 İngiliz iç istihbarat teşkilatı MI5 casusluğu “*İnsan kaynakları (ajanlar) veya teknik yöntemler (örneğin bilgisayar sistemlerine sızmak gibi) kullanılarak, normalde kamuya açık olmayan bilgilerin elde edilmesi süreci*” olarak tanımlamaktadır. Aktaran: Jared Beim, “Enforcing a Prohibition on International Espionage”, *Chicago Journal of International Law*, 18:2, 2018, s. 649.

20 Binbaşı Sami, *Casuslardan Korunma*, Halk Matbaası, 1928, s. 24. Kitap 2025’te Milli İstihbarat Akademisi tarafından tekrar yayınlanmıştır, atıf verilen sayfada bu yeni baskı dikkate alınmıştır.

21 Russell Buchan, “The International Legal Regulation of State-Sponsored Cyber Espionage”, Anna-Maria Osula ve Henry Røigas (ed.), *International Cyber Norms: Legal, Policy & Industry Perspectives*, NATO CCD COE Publications, Tallinn 2016, s. 65-66.

22 Demarest, “Espionage in International Law”, s. 329.

23 Age, s. 325.

24 Age, s. 325.

25 Age, s. 325.

26 Buradaki “yetkisiz” kelimesi, kişinin casusluk faaliyeti gerçekleştirdiği ülke makamları tarafından ilgili bilgileri toplamak için yetkilendirilmediğini ifade etmektedir. Yoksa casus, kendi devleti tarafından yetkilendirilen kişidir.

27 Pun, “Rethinking Espionage in the Modern Era”, s. 357.

28 Demarest, “Espionage in International Law”, s. 325-326.

29 Baker, “Tolerance of International Espionage: A Functional Approach”, s. 1091.

edinme sürecinin gizlilik içinde yürütülmesiyle değil, aynı zamanda hedef alınan taraf açısından düşmanca bir unsur taşımasıyla da ayırt edilebilir. Ancak casusluk faaliyetleri yalnızca hasım devletler arasında değil, stratejik çıkarların korunması amacıyla müttefik devletler arasında da sıklıkla gerçekleştirilmektedir.³⁰ Elbette devletler casusluğa karşı önleyici faaliyetler geliştirmektedir.

1.4. Karşı Casusluk ve Vatana İhanet

Casusluk faaliyetlerini tespit edip engellemeye yönelik önleyici girişimler “karşı casusluk” olarak adlandırılır. Karşı istihbaratın bir alt dalı olan bu faaliyetler dünya genelinde istihbarat teşkilatları tarafından yaygın biçimde yürütülmektedir.³¹ Ancak karşı casusluk doğası gereği savunmaya yönelik olduğundan aldatıcı yollarla bilgi edinmeyi amaçlayan casusluk tanımıyla tam olarak örtüşmez. Zira karşı casusluk bu tür faaliyetleri engellemek veya manipüle etmek üzerine kuruludur.

Casusluk yalnızca devletler arası ilişkilerle sınırlı değildir; bir devletin kendi vatandaşları tarafından yürütülen gizli gözetim faaliyetleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu tür casusluk, en uç noktada vatana ihanet kavramıyla kesişmektedir. Vatana ihanet çoğu ülkede yasal olarak tanımlanmış bir suç olup genellikle bir vatandaşın ulusal güvenlik açısından kritik öneme sahip bilgileri yabancı bir devletin istihbarat birimlerine iletilmesiyle ortaya çıkar.³²

1.5. Casusluğun Hukuki Statüsü: Savaş ve Barış Zamanı Ayrımı

Casusluk savaş zamanında belirli kurallarla düzenlenmiş olsa da barış zamanında bir uluslararası hukuki çerçeveye sahip değildir. Oysa casusluk yalnızca bir bilgi toplama yöntemi olmanın ötesinde; devletlerin egemenlik hakları, uluslararası güven ilişkileri ve silahlı çatışma hukukunun³³ temel ilkeleri ile yakından bağlantılıdır. Bir devletin ulusal güvenliğini koruma aracı olarak gördüğü bu faaliyet, hedef devlet açısından egemenliğe müdahale ya da doğrudan bir saldırı biçiminde algılanabilir. Bu nedenle casusluğun uluslararası hukuktaki statüsünü değerlendirebilmek için savaş ve barış zamanına ilişkin mevcut düzenlemeler ile hukukilik tartışmalarının ele alınması gerekmektedir.

2. Savaş Zamanı Casusluk Düzenlemeleri

Casuslukla ilgili uluslararası hukukun tarihsel gelişimini anlamak için Hugo Grotius’un, bundan tam 400 yıl önceki hukuki değerlendirmesine bakılabilir. Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku* kitabında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Casusların gönderilmesine uluslararası hukuk tarafından şüphesiz izin verilir; tıpkı Musa’nın ya da bizzat Yuşa’nın gönderdiği casuslar gibi. Ancak yakalandıklarında genellikle en ağır şekilde cezalandırılırlar. Appian, ‘Casusları öldürmek âdetendir’ der. Bazı durumlarda, savaşma konusunda haklı bir gerekçeye sahip olanlar casuslara adil muamele ederken, diğerleri savaş hukukunun tanıdığı cezasızlık çerçevesinde hareket etmektedir. Eğer

30 Beim, “Enforcing a Prohibition on International Espionage”, s. 651; Amerika Birleşik Devletleri ile İsrail arasındaki karşılıklı istihbarat faaliyetleri örnekleri için bkz. McKay Coppins, “Spies Among Us: Modern-Day Espionage”, *Newsweek*, 20.07.2010, <https://www.newsweek.com/spies-among-us-modern-day-espionage-74521>, erişim 06.03.2025.

31 Demarest, “Espionage in International Law”, s. 327.

32 Age, s. 328.

33 Bu çalışmada “silahlı çatışma hukuku” ifadesi tercih edilmiştir; ancak tarihsel bağlamda ya da klasik literatüre atıf yapılan sınırlı yerlerde “savaş hukuku” ifadesi de kullanılmaktadır. Her iki ifade eş anlamlı şekilde değerlendirilmiştir.

birileri, kendilerine sunulan casusluk yardımını kullanmayı reddediyorsa, bu tutumları adalet anlayışlarına değil, kendi güçlerine ve açık hareket edebilme yetilerine duydukları güvene bağlanmalıdır.”³⁴

Grotius’un 1625’teki ifadeleri üzerinden dört yüzyıl geçmesine rağmen casuslukla ilgili tespitleri bugün hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Uluslararası hukuk casusların gönderilmesine müsaade etmektedir; ancak casuslar yakalandıklarında -ölüm cezası da dâhil olmak üzere-³⁵ en ağır şekilde cezalandırılmaktadırlar. Devletlerin savaş zamanında casusluk faaliyetlerini nasıl tanımlayıp sınırlandırdığını ortaya koyan başlıca düzenlemeler arasında tarihsel gelişim sırasıyla Lieber Kodu, Brüksel Deklarasyonu, Lahey Sözleşmeleri, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli Ek Protokoller yer almaktadır.

2.1. Lieber Kodu

1863 tarihli Lieber Kodu,³⁶ silahlı çatışma hukukunu düzenleme çabalarının ilk örneği olarak görülür.³⁷ Her ne kadar yalnızca Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ordusu için bağlayıcı olsa da, dönemin silahlı çatışma hukuku ve gelenekleriyle büyük ölçüde örtüşen bu talimatlar, silahlı çatışma hukukunun sonraki kodifikasyon sürecini etkilemiş ve diğer devletlerin benzer düzenlemeler benimsemesine zemin hazırlamıştır. 1874’te Brüksel Konferansı’nda sunulan taslağın temelini oluşturmuş ve 1899 ile 1907’de kabul edilen Kara Savaşları’na ilişkin Lahey Sözleşmelerinin hazırlanmasında yol gösterici olmuştur.

Lieber Kodu’nun 88. maddesine göre “*casus, gizlice, kılık değiştirerek veya sahte bir bahane altında bilgi edinmeye çalışan ve bu bilgiyi düşmana iletmeye niyetinde olan kişidir. Casus, bilgiyi elde edip edemediğine veya düşmana ulaştırıp ulaştıramadığına bakılmaksızın, boynundan asılmak suretiyle ölüm cezasına çarptırılır.*” Lieber Kodu casusluğun özünü kişisel aldatma ve sahte kimlik kullanımı olarak tanımlamış, casusluğun ciddi bir tehdit oluşturduğunu vurgulamış ve ağır cezalara izin vermiştir.

Casusu tanımlayan ve ona ağır bir müeyyide uygulanmasını öngören Lieber Kodu’nda casusluğun paradoksal doğası da hükümlere yansımıştır. Madde 101’e göre “*Savaşta hile, meşru ve gerekli bir düşmanlık aracı olarak kabul edilir ve onurlu savaş ile uyumludur. Ancak, savaşın genel hukuku, gizli veya haince gerçekleştirilen ve düşmana zarar vermeyi amaçlayan girişimler son derece tehlikeli olduğu ve bunlara karşı korunmak zor olduğu için, bu tür eylemler için ölüm cezasına dahi izin vermektedir.*” Böylece Lieber Kodu’na göre hileye başvurulması ve zimnen casusluk bir yandan meşru görülen eylemler iken, diğer yandan ise bunlara en ağır cezalar ile yaptırım uygulanmaktadır.

Lieber Kodu aldatmaya yönelik oldukça hassas bir belgedir. 97. ve 114. maddelerinde bu özellikler gözükmektedir. Madde 97 rehberlerin kasıtlı olarak yanlış yönlendirme yapmaları durumunda ölüm cezasına çarptırılacaklarını düzenler. Madde 114’e göre “*Bir ateşkes bayrağının gizlice askerî istihbarat elde etmek amacıyla kötüye kullanıldığı tespit edilir ve açıkça kanıtlanırsa, bu bayrağı taşıyan kişi, kutsal statüsünü kötüye kullandığı için casus olarak kabul edilir.*” Ancak maddenin ikinci paragrafı bir çekinceyi ortaya koymaktadır. Buna göre “*Ateşkes bayrağının statüsü o kadar kutsaldır ve bu kutsallık o kadar gereklidir ki, onun kötüye kullanımı özellikle ağır bir suç sayılmakla birlikte, diğer yandan, bir ateşkes*

34 Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, III. Kitap, IV. Bölüm, XVIII. Başlık, çeşitli baskılar.

35 Navarete Buchan, “Out of the Legal Wilderness: Peacetime Espionage, International Law and the Existence of Customary Exceptions”, s. 902.

36 Lieber Kodu, Nisan 1863’te Başkan Abraham Lincoln tarafından yayımlanmıştır. Bu kod, İç Savaş sırasında askerlerin davranışlarını düzenlemek ve hem sivillerin hem de askerlerin haklarını korumak amacıyla hazırlanmıştır.

37 Lieber Kodu hükümleri için bkz.: “Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code). 24 April 1863”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/liebercode-1863> erişim 01.04.2025.

bayrağı taşıyıcısını casus olarak mahkûm etme konusunda büyük bir dikkat gerekmektedir.” Böylece Lieber Kodu iki önemli mesele arasında denge kurmaya çalışmıştır.

2.2. Brüksel Deklarasyonu

Lieber Kodu’ndan 11 yıl ve Grotius’un görüşünden yaklaşık 250 yıl sonra (1874), savaş kurallarının düzenlenmesi ihtiyacıyla Brüksel Konferansı gerçekleştirilmiştir.³⁸ Bu konferans sonucu ortaya çıkan ancak hukuken bağlayıcı olmayan Brüksel Deklarasyonunda (Deklarasyon) casusluk ve istihbarat konularında düzenlemeler mevcuttur. Madde 14’e göre *“Savaş hileleri ve düşman ile ülke hakkında bilgi edinmek için gerekli tedbirlerin uygulanması ... meşru kabul edilmektedir.”* Madde 19’a göre *“Bir kişi ancak gizlice hareket ettiğinde veya sahte bahanelerle düşman tarafından işgal edilmiş bölgelerde bilgi edindiğinde ya da edinmeye çalıştığında ve bu bilgiyi düşman tarafa iletme niyetine sahip olduğunda casus olarak kabul edilebilir.”* Deklarasyonda yer alan casus tanımı incelendiğinde üç temel unsurun öne çıktığı görülmektedir: aldatıcı bir şekilde hareket etme veya sahte bir kimlik kullanma, bilgi toplama ve elde edilen bilgiyi karşı tarafa iletme. Casusluk faaliyetinin yalnızca bilgi edinme sürecine dayanmadığı, aynı zamanda bu sürecin aldatıcı yöntemler veya kimlikler kullanılarak yürütüldüğü açıktır. Dolayısıyla aldatma unsuru, casusluğu sıradan bilgi edinme faaliyetlerinden ayıran temel bileşenlerden biri olarak değerlendirilmektedir.³⁹

Deklarasyonun 20. maddesine göre *“Suçüstü yakalanan bir casus, onu ele geçiren ordunun yürürlükteki yasalarına göre yargılanacak ve muamele görecektir.”* Madde 21’e göre ise *“Bağlı olduğu orduya yeniden katılan ve daha sonra düşman tarafından ele geçirilen bir casus, savaş esiri olarak muamele görür ve önceki eylemlerinden dolayı herhangi bir sorumluluk taşımaz.”* Bu düzenlemede yer alan zamanışımı hükmü, hukuki sorumluluğun ortadan kalkmasına yönelik nispeten *“merhametli”* bir yaklaşım benimsemektedir.⁴⁰ Hatta başarılı casusluk faaliyetlerini bir nevi ödüllendirmektedir. Bir casus kendi ülkesine döndüğü andan itibaren artık bu sıfatı taşımaz; bu durum casusluğun, cezalandırılabilirliği yalnızca yakalanma anına bağlı istisnai bir eylem olduğunu gösterir.⁴¹ Zira diğer suçlarda fail yakalanmasa bile hukuken sorumluluğu devam eder. Deklarasyon kimlerin casus olarak değerlendirilebileceğini belirli ölçütlerle sınırlandırmaktadır. Deklarasyonun 22. maddesi şu şekildedir:

“Kılık değiştirmemiş askerler, bilgi edinme amacıyla düşman ordusunun harekât bölgesine sızmış olmaları hâlinde casus olarak kabul edilmezler. Benzer şekilde, aşağıdaki kişiler de düşman tarafından ele geçirildiklerinde casus olarak değerlendirilmemelidir: kendi ordularına veya düşman ordusuna gönderilmek üzere mesaj taşıma görevi verilen askerler (ve görevlerini açıkça yerine getiren siviller).”

Bu bağlamda, mesaj iletme tek başına casusluk için yeterli sayılmaz. Kişi ilgili faaliyetleri açık biçimde yürütüyor ve kimliğini gizlemiyorsa casusluğun temel unsurlarından

38 Rus Çarı II. Alexander’ın girişimiyle, 15 Avrupa devletinin delegeleri 27 Temmuz 1874’te Brüksel’de bir araya gelerek Rus hükümeti tarafından kendilerine sunulan savaş hukuku ve savaş geleneklerine ilişkin uluslararası bir anlaşma taslağını incelemiştir. Konferansta taslak metin küçük değişikliklerle kabul edilmiştir. Ancak tüm hükümetler bu metni bağlayıcı bir sözleşme olarak kabul etmeye istekli olmadığından taslak yürürlüğe girmemiştir. Buna rağmen bu girişim savaş hukukunun kodifikasyonu için önemli bir adım olmuştur. Bkz: “Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War. Brussels, 27 August 1874”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/brussels-decl-1874> erişim 28.02.2025

39 Beim, “Enforcing a Prohibition on International Espionage”, s. 650.

40 Age, s. 650.

41 Demarest, “Espionage in International Law”, s. 332.

biri eksik kalmaktadır.⁴² Casusluk tanımında bilgi toplama ve iletme eylemlerinden çok, kimliği ya da amacı gizleme unsurunun belirleyici rol oynadığı söylenebilir.

2.3. Lahey Sözleşmeleri (1899/1907) ve Hava Savaşı Kuralları (1923)

Kara savaşı hüküm ve teamüllerine ilişkin 1899⁴³ ve 1907⁴⁴ Lahey Sözleşmeleri, istihbarat yöntemlerinin kullanımı ve casusluk konusunda hükümler içermektedir. 1899 Sözleşmesi madde 24⁴⁵ savaş sırasında düşmanı yanıltmaya yönelik stratejik manevraları ve düşman ya da düşman toprakları hakkında bilgi edinmek amacıyla gerekli yöntemlerin kullanılmasını meşru kabul etmektedir. Böylece savaş hileleri⁴⁶ ve istihbarat faaliyetleri uluslararası hukuk çerçevesinde belirli bir kabul görmüştür. 1907 Sözleşmesi ise Brüksel Deklarasyonu'nu temel alarak casusluğa ilişkin daha ayrıntılı tanımlar getirmiş⁴⁷ ve modern silahlı çatışma hukukunun temel taşlarından biri hâline gelmiştir. Sözleşmenin 31. maddesi⁴⁸ Brüksel Deklarasyonu'nun 21. maddesi ile hemen hemen aynı şekilde kaleme alınmış olup, casusun kendi ordusuna döndüğünde geçmişte gerçekleştirdiği casusluk faaliyetleri nedeniyle cezalandırılmayacağını teyit etmektedir. Ayrıca bir casusun ancak suçüstü yakalanması hâlinde yargılanabileceği ve yargılanmadan cezalandırılmayacağı ilkesi benimsenmiştir.⁴⁹ Böylece silahlı çatışma hukukunda adil yargılanma ve cezanın belirli koşullara bağlanması yönünde önemli bir adım atılmıştır.

1923 tarihli Savaş Zamanında Radyonun Kontrolü ve Hava Savaşı Lahey Kuralları, bir kişinin hangi durumlarda casus olarak kabul edileceğini hava savaşını merkeze alarak tanımlamıştır. Madde 27'ye göre:

“Savaşan bir tarafa ait veya tarafsız bir hava aracında bulunan bir kişi, ancak uçuş sırasında gizli hareket ettiğinde veya sahte bir kimlik kullandığında ve savaşan tarafın yetki alanında veya harekât bölgesinde bilgi edinmeyi ya da edinmeye teşebbüs etmeyi amaçladığında ve bu bilgiyi düşman tarafa iletme niyetinde olduğunda casus olarak kabul edilebilir.”

⁴² Age, s. 332.

⁴³ 1899 Lahey Barış Konferansı'nın toplanma amaçlarından biri, 1874 Brüksel Konferansı'nda hazırlanan ancak henüz onaylanmamış olan savaş hukuku ve teamüllerine ilişkin Deklarasyonun gözden geçirilmesi idi. Bu çerçevede, Konferans sonucunda kara savaşına ilişkin bir Sözleşme kabul edilmiş ve buna ek olarak ayrıntılı bir Yönetmelik hazırlanmıştır. Daha sonra bu belgeler 1907'de düzenlenen İkinci Uluslararası Barış Konferansı'nda revize edilmiştir. Her iki versiyon arasında yalnızca küçük farklılıklar bulunmakta olup temel hükümler büyük ölçüde korunmuştur. Sözleşme hükümleri için bkz.: “Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899>, erişim 12.03.2025.

⁴⁴ “Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>, erişim 12.03.2025.

⁴⁵ Madde 24: “Savaş hileleri ve düşman ile düşman ülkesi hakkında bilgi edinmek için gerekli yöntemlerin kullanılması mübah kabul edilir.”

⁴⁶ Savaş hilelerine ilişkin bkz.: Süleyman Dost, “Uluslararası İnsancıl Hukukta Hainlik Yasağı, Meşru Savaş Hileleri ve Casusluk”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8:1, 2018, s. 44-46. Ayrıca casusluk ile ilgili bkz: Age, s. 47-49.

⁴⁷ Madde 29: “Bir kişi, ancak gizli hareket ettiğinde veya sahte bir kimlik kullandığında ve savaşan taraflardan birinin harekât bölgesinde bilgi edinmeyi ya da edinmeye teşebbüs etmeyi amaçladığında ve bu bilgiyi düşman tarafa iletme niyetinde olduğunda casus olarak kabul edilir.”

Dolayısıyla, kılık değiştirmemiş askerler, düşman ordusunun harekât bölgesine bilgi toplamak amacıyla girdiklerinde casus sayılmazlar. Benzer şekilde, aşağıdaki kişiler de casus olarak değerlendirilmez: Görevlerini açıkça yerine getiren ve kendi ordularına veya düşman ordusuna gönderilmek üzere mesaj iletmekle görevlendirilmiş askerler ve siviller. Bu gruba ayrıca, mesaj taşımak veya genel olarak bir ordunun ya da bir bölgenin farklı kısımları arasında iletişimi sürdürmek amacıyla balonla gönderilen kişiler de dahildir.”

⁴⁸ Madde 31: “Kendisine ait orduya yeniden katıldıktan sonra düşman tarafından yakalanan bir casus, savaş esiri olarak muamele görür ve önceki casusluk eylemleri nedeniyle hiçbir sorumlulukla karşı karşıya kalmaz.”

⁴⁹ Madde 30: “Suçüstü yakalanan bir casus, yargılanmadan cezalandırılmaz.”

Geleneksel silahlı çatışma hukuku, casusluğu kara unsurlarıyla sınırlı tutarken, havacılığın gelişimiyle birlikte casusluğun hava sahasına da yayılmaya başladığı bu hükümle birlikte görülmektedir. Bu genişleyen perspektif özellikle 1960 tarihli U-2 Krizi'nde netleşmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) hava sahasında keşif uçuşu yapan Amerikan U-2 uçağının düşürülmesi ve pilot Gary Powers'ın casus olarak yargılanması, casusluğun yalnızca sahadaki ajanlarla sınırlı olmadığını ortaya koymuştur.⁵⁰ Teknolojinin ilerlemesiyle, uydu gözetimi ve siber casusluk gibi yeni yöntemler casusluk kavramının kapsamı hakkında soru işaretlerini çoğaltmıştır. Dolayısıyla 1923 Lahey Kuralları, savaş zamanında casusluğun yalnızca fiziksel sınır ihlaliyle değil, farklı tekniklerle de gerçekleştirilebileceğine işaret eden erken düzenlemelerden biri olarak değerlendirilebilir.

2.4. 1949 Cenevre Sözleşmesi ve 1977 Ek Protokoller

Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmesi,⁵¹ silahlı çatışma hukukunda casuslukla ilgili temel kuralları büyük ölçüde korumuş ancak bazı ek usuli güvenceler getirmiştir. Bu anlamda madde 5'e bakılmalıdır.⁵² Bu düzenleme casusluk şüphesi taşıyan kişilerin belirli haklarının sınırlandırılmasına izin vermekte ancak mutlak bir hak kaybına yol açmamakta; keyfi muameleleri önlemek adına belirli güvenceler sunmaktadır. Diğer yandan “*kesin şüphe*” ve “*askerî güvenlik gerekliliği*” gibi muğlak ifadeler, devletlere bunları yorumlamak hususunda geniş bir takdir yetkisi tanımakta ve keyfi uygulamalara yol açabilecek riskler barındırmaktadır. Bu yönüyle hüküm, casusluk şüphesi taşıyan sivillerin korunması ve devletlerin güvenlik kaygıları arasındaki dengeyi belirlemede tartışmalı bir çerçeveye sahiptir.

Yargılama usulü bağlamında 75. madde hükmünün casusluk suçlamalarına kıyasen uygulanması mümkündür. Yargılanan kişilere adil yargılanma hakkı tanınmakta; savunma için avukat yardımından yararlanma, mahkûmiyet sonrası temyize başvurma ve ölüm cezası hâlinde infazdan önce en az altı aylık bekleme süresi sağlanmaktadır; ancak bu süre savaşın gerektirdiği olağanüstü ve acil durumlarda kısaltılabilir.⁵³ Bu düzenlemeler savaş zamanında casuslukla suçlananların temel haklarını güvence altına almayı ve yargı süreçlerini daha adil hâle getirmeyi amaçlamaktadır.

50 Bu hususa aşağıdaki “Örnek Olaylar” başlığında daha detaylı değinilecektir.

51 Andlaşma hükümleri ve şerhi için bkz.: “Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949.”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>, erişim 12.03.2025.

52 Madde 5: “*Bir çatışmaya taraf olan bir devletin topraklarında, söz konusu devlet, korunan bir kişinin kesin olarak devletin güvenliğine karşı düşmanca faaliyetlerde bulunduğundan veya bu tür faaliyetlerden şüphelenildiğinden emin olduğunda, bu kişi, bu Sözleşme kapsamında kendisine tanınan ve kullanılması halinde devletin güvenliğine zarar verebilecek hak ve ayrıcalıkları talep etme hakkına sahip olmayacaktır.*

İşgal altındaki bir bölgede, bir korunan kişi casus veya sabotajcı olarak ya da işgalci gücün güvenliğine karşı düşmanca faaliyetlerde bulunduğuna dair kesin şüphe altında tutuklanırsa, mutlak askerî güvenliğin gerektirdiği durumlarda, bu kişinin bu Sözleşme kapsamında haberleşme haklarını kaybettiği kabul edilecektir.

Bununla birlikte, her durumda, bu kişiler insanca muamele görmeli ve yargılanmaları halinde, bu Sözleşme tarafından öngörülen adil ve düzenli yargılanma haklarından mahrum bırakılmamalıdır. Ayrıca, devletin veya işgalci gücün güvenliğiyle uyumlu en erken tarihte, bu Sözleşme kapsamında korunan kişi statüsüne ilişkin tüm hak ve ayrıcalıkları yeniden kazanmaları sağlanmalıdır.”

53 Madde 75: “*Hiçbir durumda ölüm cezasına çarptırılan kişiler, af veya cezanın ertelenmesi için dilekçe verme hakkından mahrum bırakılamaz.*

Hiçbir ölüm cezası, koruyucu gücün, söz konusu ölüm cezasını onaylayan nihai kararın veya af ya da cezanın ertelenmesi talebinin reddine ilişkin emrin bildirimini almasından itibaren en az altı aylık bir süre dolmadan infaz edilemez.

Bu maddede öngörülen altı aylık ölüm cezası erteleme süresi, işgalci gücün veya onun kuvvetlerinin güvenliğine yönelik organize bir tehdidi içeren ağır acil durumlarda, bireysel vakalara özgü olarak kısaltılabilir. Ancak, bu sürenin azaltılması durumunda koruyucu güce bilgi verilmesi ve işgalci yetkililere bu ölüm cezalarıyla ilgili görüş bildirme fırsatı tanıyacak makul bir süre sağlanması zorunludur.”

Silahlı çatışma hukukunun geliştirilmesine yönelik en son kapsamlı girişim 1977 tarihli Cenevre Ek Protokolleri⁵⁴ ile gerçekleştirilmiştir. I. Ek Protokol'ün⁵⁵ "Casuslar" kenar başlıklı 46. maddesi,⁵⁶ 1907 tarihli Lahey Kara Savaşı Sözleşmesi'nin 29. maddesinde yer alan casus tanımını ve bu kişilere uygulanacak muameleye ilişkin kuralları teyit ederken, casusluk faaliyeti yürüten kişilerin statüsünü belirlemekte ve savaş esiri korumasının hangi durumlarda geçerli olmayacağını ortaya koymaktadır. Casusluk faaliyetinde bulunan askerî personelin savaş esiri statüsüne sahip olamayacağını belirterek casusluk ile düzenli istihbarat faaliyetleri arasındaki ayrımı vurgulamaktadır. Hüküm, savaş esiri korumasından yalnızca kimliğini açıkça ortaya koyan askerlerin yararlanabileceğini belirtmekte; buna karşılık kimliğini gizleyerek düşman topraklarında bilgi toplayanların bu statüden faydalanamayacağını ifade etmektedir. Ayrıca işgal altındaki bölgelerde yaşayan sivilin bilgi toplama faaliyetlerinin, kimliklerini gizlemedikleri sürece casusluk olarak değerlendirilmemesi, silahlı çatışma hukukunda casusluk tanımının yalnızca bilgi edinme eylemiyle sınırlı olmadığını, gizlilik ve aldatma unsurlarını da içermesi gerektiğini, önceki düzenlemelere paralel şekilde ortaya koymaktadır. Bu hüküm, işgal altındaki sivilin keyfi olarak casusluk suçlamasıyla ve bu sebeple ağır yaptırımlarla karşı karşıya kalmalarını engellemektedir. Genel olarak bu madde, devletlerin askerî güvenlik kaygıları ile uluslararası insancıl hukuk ilkeleri arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır.

2.5. Genel Değerlendirme: Savaş Zamanı Casusluğun Paradoksu

Şu ana kadar incelenen savaş zamanı casusluk düzenlemelerinde görüldüğü üzere devletler casusun tanımını yapmış, bu suretle kimlerin casus olacağını yahut olamayacağını belirlemiş, bazı ek güvenceler getirmiş fakat uluslararası hukuk açısından casusluğu bir suç olarak tanımlamamıştır. Bir yandan casusluk savaşı meşru bir parçası olarak kabul edilmiş, diğer yandan aldatıcı doğası ve tehlikeli bir faaliyet olması itibarıyla ölüm cezasını da içine alan ağır cezalara konu olabileceğini düzenlemiştir. Böylece uluslararası hukukta bir "suç olmayan

54 "Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949", https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf, erişim 09.04.2025.

Bu protokoller, daha önceki Lahey ve Cenevre sözleşmelerinde belirlenen silahlı çatışma hukuku kurallarını güçlendirmek, güncellemek ve uygulamada daha etkili hâle getirmek amacıyla hazırlanmıştır. Aynı zamanda modern muharebe koşullarını dikkate alarak gelişen tıbbi ve iletişim teknolojilerinin silahlı çatışma hukukuna entegrasyonunu sağlamayı hedeflemiştir. Demarest, "Espionage in International Law", s. 336-337.

Cenevre Sözleşmelerine 1977 tarihli Ek Protokoller, silahlı çatışma hukukunun kapsamını genişleterek, uluslararası olmayan silahlı çatışmalara yönelik düzenlemeleri güçlendirmiştir. Özellikle İkinci Ek Protokol, devletler ile örgütlü silahlı gruplar arasındaki iç silahlı çatışmalara ilişkin hükümler getirerek, önceki düzenlemelerin büyük ölçüde uluslararası silahlı çatışmalara odaklanmış olmasının yarattığı boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.

55 "Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977", <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>, erişim 09.04.2025.

56 Madde 46: "Sözleşmelerin veya bu Protokolün herhangi bir hükmüne bakılmaksızın, bir çatışmaya taraf olan silahlı kuvvetlerin herhangi bir üyesi, düşman tarafın kontrolüne casusluk faaliyetleri yürütürken geçtiği takdirde, savaş esiri statüsüne sahip olma hakkına sahip olmayacak ve casus olarak muamele görebilecektir.

Bir çatışmaya taraf olan silahlı kuvvetlerin herhangi bir üyesi, kendi tarafı adına, düşman tarafın kontrolindeki bir bölgede bilgi toplar ya da toplamaya teşebbüs ederse, eğer bu faaliyeti kendi silahlı kuvvetlerine ait üniformayı giyerek gerçekleştiriyorsa, casusluk yapıyor sayılmayacaktır.

Bir çatışmaya taraf olan silahlı kuvvetlerin üyesi olup, düşman taraf tarafından işgal edilmiş bir bölgede yaşayan bir kişi, bağlı olduğu taraf adına, bu bölgede askeri değer taşıyan bilgiler toplar ya da toplamaya teşebbüs ederse, eğer bunu sahte kimlik kullanarak ya da kasıtlı olarak gizlice yapmazsa, casusluk faaliyetinde bulunmuş sayılmaz. Ayrıca, böyle bir kişinin casusluk yaparken yakalanmadıkça savaş esiri statüsünü kaybetmesi veya casus olarak muamele görmesi mümkün değildir.

Bir çatışmaya taraf olan silahlı kuvvetlerin üyesi olup, düşman taraf tarafından işgal edilmiş bir bölgede ikamet etmeyen bir kişi, bu bölgede casusluk faaliyetinde bulunmuşsa, ancak bağlı olduğu silahlı kuvvetlere tekrar katılmadan önce yakalanmışsa, savaş esiri statüsünü kaybedebilir ve casus olarak muamele görebilir."

suç” ihdas edilmiştir. Bir casus görev sırasında yakalandığında yargılama sonucunda ölüm cezasına çarptırılabilse de casusu gönderen devlet uluslararası hukuku ihlal etmiş sayılmaz ve bu nedenle söz konusu eylem savaş suçu olarak nitelendirilmez.⁵⁷

Uluslararası hukuk kurallarını oluşturan devletler, casusluk alanındaki çelişkiyi gidermeye yönelik bir irade ortaya koymadığından, bu çelişkili yapı mevcut uluslararası hukuk düzenlemelerine de yansımıştır. Silahlı çatışma hukuku, istihbarat faaliyetlerinin devletler için kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu göz önünde bulundurarak, bu tür faaliyetleri tamamen yasaklamayı amaçlamamıştır.⁵⁸ Bunun yerine, bireysel cezalandırmayı yalnızca casusluk eylemleriyle sınırlandırmış ve kişisel aldatma unsuru bulunmayan teknik istihbarat toplama süreçlerini suç saymamıştır.⁵⁹ Her halükârda casusluğun silahlı çatışma hukukunun en temel metinlerinde etraflıca düzenlenmiş olması, devletlerin bu konuya gösterdiği önemi ortaya koymaktadır. Barış zamanı casusluk faaliyetlerinin hukukiliğinin incelenmesi ve uluslararası hukuk çerçevesinde bir yorum yapmanın mümkünatı da ancak bu düzenlemelerden hareketle mümkün olacaktır.

3. Barış Zamanı Casusluk

Barış zamanı casusluk genel olarak savaş zamanı casusluk kapsamında değerlendirilmeyen faaliyetleri ifade etmektedir.⁶⁰ Bu ayrım, savaş zamanı casusluğun daha sınırlı sayıda eylemi kapsayan dar bir alan olduğunu ve bu nedenle birçok casusluk faaliyetinin barış zamanı bağlamında ele alındığını ortaya koymaktadır.⁶¹

3.1. Hukuki Düzenleme Eksikliği ve Genel Belirsizlik

İstihbarat faaliyetlerinin artan önemine rağmen barış zamanında casuslukla suçlanan bireylerin hukuki statüsü belirsizdir zira uluslararası bir düzenlemeye gidilmemiştir. Bu eksiklik barış zamanında yürütülen istihbarat faaliyetlerinin hukuki çerçevesini muğlak bırakmakta ve devletler açısından keyfi yorumlara yol açmaktadır.⁶² Richard Falk bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

*“Geleneksel uluslararası hukuk, barış zamanındaki casusluk pratiğine şaşırtıcı derecede kayıtsızdır. Önde gelen hukuk metinleri casusluk konusuna ya hiç değinmemekte ya da yalnızca bir paragrafta casusun tanımını yaparak yakalandığında başına gelecek talihsiz akıbeti özetlemektedir. Oysa casusluk, uluslararası ilişkilerde her zaman önemli bir rol oynamıştır.”*⁶³

Savaş zamanı casusluğa odaklanan uluslararası hukuk, barış zamanı casusluk faaliyetlerine ilişkin herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Bu normatif boşluk, devletler tarafından ulusal düzenlemelerle doldurulmuştur;⁶⁴ bu düzenlemeler ise genellikle oldukça ağır yaptırımlar içermektedir. Bu çerçevede, öğretide barış zamanı casusluk faaliyetlerinin hukukiliğinin nasıl değerlendirildiği sorusu gündeme gelmektedir. Hukuka uygunluk incelemesi, söz konusu boşluğun bilinçli bir tercih olup olmadığını ortaya koymaya katkı

57 Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs*, s. 11.

58 Beim, “Enforcing a Prohibition on International Espionage”, s. 651.

59 Demarest, “Espionage in International Law”, s. 338.

60 Beim, “Enforcing a Prohibition on International Espionage”, s. 652.

61 Age, s. 652.

62 Buchan, *The International Legal Regulation of State-Sponsored Cyber Espionage*, s. 68.

63 Richard A. Falk, “Foreword”, Roland J. Stanger (ed.), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, Athens, OH, 1962, s. v.

64 Barış zamanı casusluğun bir ulusal hukuk meselesi olarak görüldüğüne dair bkz: Demarest, “Espionage in International Law”, s. 330.

sağlayabilir. Aşağıda, önce bu faaliyetlerin hukuka aykırı olduğunu savunan, ardından hukuka uygun olduğunu ileri süren görüşler incelenecektir.⁶⁵

3.2. Barış Zamanı Casusluğun Hukukiliği

3.2.1. Casusluğun Hukuka Aykırı Olduğunu Savunan Görüşler

Zikretme İlkesi: Barış zamanı casusluğun uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunan yaklaşımlardan ilki, “bir şeyi zikretmek, diğerini dışlamaktır”⁶⁶ şeklinde özetlenebilecek olan zikretme ilkesine dayanmaktadır. Bu görüşe göre, savaş zamanı casusluğun açıkça düzenlenmiş olması, barış zamanı casusluğa ilişkin hüküm bulunmamasının bilinçli bir tercih olduğunu ve bu faaliyetlerin uluslararası hukuka aykırı sayılması gerektiğini göstermektedir.⁶⁷ Ancak bu ilkeye dayalı yorum, barış zamanı casusluğun hukukiliği hakkında kesin bir sonuç çıkarmak için yeterli değildir. Savaş zamanı casusluk düzenlemeleri, barış zamanına ilişkin olası düzenlemelere ışık tutabilir ancak bu alanda örtülü hükümler tesis etmek, uluslararası hukukun temeli olan devlet iradelerini göz ardı etmek anlamına gelebilecektir.

İç İşlerine Müdahale Etmeme İlkesi: Barış zamanı casusluğun hukuka aykırı olduğu yönündeki bir diğer argüman, iç işlerine müdahale etmeme ilkesinin ihlaline dayanmaktadır.⁶⁸ Buna göre, bir devletin başka bir devletin topraklarında casusluk faaliyetleri yürütmesi, yalnızca ulusal hukuku değil, Birleşmiş Milletler (BM) Şartı Madde 2(7) kapsamında iç yetki alanına giren konulara müdahale etmeme ilkesini de ihlal eder.⁶⁹ Bu nedenle barış zamanı casusluk hem iç hukuk hem de uluslararası hukuk açısından gayrimeşru kabul edilebilir.⁷⁰

İç işlerine müdahale yasağı bağlamında casusluğun hukuka aykırı olduğunu ifade eden görüş *Nicaragua* kararına⁷¹ da atıfta bulunmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı kuvvet kullanma yasağının yalnızca doğrudan silahlı güç kullanımıyla sınırlı olmadığını; dolaylı müdahale yollarının da bu yasağı ihlal edebileceğini açıkça ortaya koymuştur.⁷² Divan, özellikle bir devlete karşı silahlı muhalif gruplara maddi destek verilmesi, askerî eğitim sağlanması veya istikrarı bozucu eylemlerin teşvik edilmesi gibi yollarla yürütülen örtülü müdahalelerin, egemenliğe ve siyasi bağımsızlığa ciddi bir tehdit oluşturduğunu vurgulamıştır.⁷³ Bu bağlamda barış zamanı casusluk faaliyetlerinin -kuvvet kullanımı içermiyor olsalar bile- müdahale yasağının ihlali olarak değerlendirilebileceği ileri sürülebilir.⁷⁴ Bu nedenle casusluk, doğrudan kuvvet kullanımı içermese de egemenlik ihlali sayılabileceği için Divan’ın müdahale yasağına ilişkin içtihadı çerçevesinde hukuka aykırı bir eylem olarak tartışılmaktadır.

3.2.2. Casusluğun Hukuki Olduğunu Savunan Görüşler

Yasak Yoksa Serbesttir: Barış zamanı casusluğun hukukiliğini savunanlar, “bir şeyi zikretmek, diğerini dışlamaktır” ilkesinden yola çıkarak farklı bir sonuca ulaşmaktadırlar. Bu görüşe

65 Bu konuda hukuki olduğunu, hukuki olmadığını ve ne hukuki ne de gayrihukuki olduğunu savunan akademisyenlerin görüşlerine dair bkz.: A. John Radsan, “The Unresolved Equation of Espionage and International Law”, *Michigan Journal of International Law*, 28, 2007, s. 603-607.

66 *Expressio unius est exclusio alterius* yorum ilkesi

67 Beim, “Enforcing a Prohibition on International Espionage”, s. 653.

68 Bu konuda kapsamlı bir çalışma için bkz: Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs*, s. 3-28; Navarrete, Buchan, “Out of the Legal Wilderness: Peacetime Espionage, International Law and the Existence of Customary Exceptions”, s. 898; Ayrıca bkz: Pun, “Rethinking Espionage in the Modern Era”, s. 366-367.

69 Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs*, s. 21.

70 Beim, “Enforcing a Prohibition on International Espionage”, s. 653.

71 International Court of Justice (ICJ), *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 14.

72 Aynı karar, para. 228-230.

73 Aynı karar, para. 205.

74 Bkz: Aynı karar, para. 202, 205.

göre, savaş zamanı casusluk açıkça düzenlenmişken barış zamanı casuslukla ilgili herhangi bir yasaklayıcı hükme yer verilmemesi, bu faaliyetlerin uluslararası hukuk bakımından esasen hukuka uygun olduğunu ve yalnızca savaş zamanına özgü yasakların istisna oluşturduğunu göstermektedir.⁷⁵ Barış zamanı casusluğun yasak olduğuna dair ne Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarında ne de uluslararası andlaşmalarda açık bir hüküm bulunmaktadır. Dolayısıyla uluslararası hukukta doğrudan bir yasak öngörülmediğinden, casusluk faaliyetlerinin hukuka uygun olduğu -dayanak olarak SS Lotus Davası'nın Lotus İlkesi⁷⁶ gösterilerek- iddia edilebilir.⁷⁷

Devlet Uygulaması ve Teamül Hukuku: Bir diğer görüşe göre, casusluk faaliyetlerinin uluslararası hukukta hukuka uygun sayılması, bu tür eylemlerin tarihsel süreklilik göstermesi ve devletler arasında uzun süredir kesintisiz biçimde uygulanmasına dayanmaktadır.⁷⁸ Devletlerin yüzyıllardır birbirlerini gözetlemesi ve dinlemesi, casusluğun zamanla teamül hukukunun bir parçası hâline gelmesini sağlamıştır. Bu çerçevede, casusluğun hukuki niteliği, devletlerin yerleşik ve süreklilik arz eden uygulamalarının, yani teamülün, uluslararası hukukun bağlayıcı kaynaklarından biri olarak kabul edilmesine dayandırılmaktadır.⁷⁹ Ancak Wright bu görüşe katılmaz; ona göre casus gönderme eyleminin sıkça uygulanması tek başına bu faaliyetin hukuki olduğunu göstermez.⁸⁰ Zira eğer böyle olsaydı, devletlerin neden casus görevlendirdiklerini resmen kabul edemedikleri sorusu cevapsız kalırdı. Öyleyse bu durum uygulamanın yaygın olmasına rağmen bir hukuk kuralı oluşturmadığını; çünkü bu tür eylemlerin haklı görülerek değil, yanlış olduğu bilinerek yapıldığını göstermektedir.⁸¹

Casusluk Menfaat Sağlar Teorisi: Casusluğun hukuki olduğunu savunan bir başka görüş, faaliyetlerin doğurduğu menfaatlerden yola çıkmaktadır.⁸² Bu görüş casusluğun devletler arasındaki iş birliğini güçlendirebileceğini ve uluslararası güvenliği artırabileceğini savunmaktadır.⁸³ Bu düşünceye göre uluslararası andlaşmalara uyumu sağlamak için oluşturulan resmî denetim mekanizmaları⁸⁴ her zaman yeterli değildir. Casusluk, devletlere, karşı tarafın yükümlülüklerine uyup uymadığı konusunda ek bir güvence sağlayarak riskli ama her iki taraf için de faydalı olabilecek andlaşmaların imzalanmasını teşvik edebilir yahut uluslararası yükümlülüklerine uyup uymadığını kontrol edici bir mekanizma olabilir.⁸⁵ Bu teorinin en temel zayıflığı, casusluk olgusunu yalnızca devletler arası menfaate dayalı andlaşma denetimiyle sınırlı görmesi ve oysa bunun bu faaliyetlerin yalnızca dar bir kısmını yansıtmasıdır. Ayrıca bir eylemin yalnızca sağladığı yarara dayanarak hukukiliğinin belirlenmesi de metodolojik açıdan isabetli değildir.

75 Beim, "Enforcing a Prohibition on International Espionage", s. 654.

76 Permanent Court of International Justice (PCIJ), The Case of the S.S. "Lotus" (France v. Turkey), Judgment of 7 September 1927, PCIJ Series A, No. 10. Lotus İlkesi'nin çıkarılabileceği kısım; s. 19, "International law governs relations between independent States." cümlesi ile başlayan paragraf.

77 Pun, "Rethinking Espionage in the Modern Era", s. 361-362.

78 "Beş bin yıl önce Mısır'ın iyi organize edilmiş bir gizli servisi vardı. Kral III. Thutmose, kuşatma altındaki Yafa şehrini, içine iki yüz askerin on çuvallarına dikilerek sokulmasıyla kurtardı. Yunanlar, Truva ile olan uzun savaşlarını Truva Atı hilesiyle kazandılar ve Jan Dark, İngiltere Kralı'na hizmet eden bir casusun ihanetiyle ele verildi. Casusluk tarihçisi Singer, 'Casusların yer almadığı hiçbir savaş olmamıştır ve gelecek bir savaş için hazırlık yapan casusların yer almadığı hiçbir barış dönemi yaşanmamıştır.' gözleminde bulunur." Falk, Foreword, s. v.

79 Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs*, s. 17.; Baker, "Tolerance of International Espionage: A Functional Approach", s. 1094-1095.

80 Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs*, s. 17.

81 Age, s. 17.

82 Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz.: Baker, "Tolerance of International Espionage: A Functional Approach".

83 Stone, *Legal Problems of Espionage in Conditions of Modern Conflict*, s. 31

84 Silahlanmanın denetim mekanizmaları ve casusluk ile ilişkisi hakkında bir değerlendirme için bkz: Roland J Stanger, "Espionage and Arms Control", Roland J. Stanger (ed.), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, Athens, OH, 1962.

85 Baker, "Tolerance of International Espionage: A Functional Approach", s. 1092.

Karşılıklı Tolerans Görüşü: Bu görüşe göre devletlerin casusluk faaliyetlerine karşılıklı olarak göz yumması zamanla zımnî bir kabul oluşturmuştur.⁸⁶ Ancak bu görüş casusluğun hukuka aykırılığına karşı güçlü bir gerekçe sunmamaktadır. Zira bir devletin hukuka aykırı bir eylemi tolere etmesi, o eylemi hukuki olarak meşru gördüğü anlamına gelmez.⁸⁷ Bu nedenle yalnızca karşılıklı toleransa dayanan bir pratikten hareketle casusluğun uluslararası hukukta hukuka uygun kabul edildiği sonucuna ulaşmak mümkün değildir.

Temiz Eller Teorisi: “Karşılıklı Tolerans” görüşüne benzemekle beraber bir başka teori de, “*Hakkaniyet isteyen, hakkaniyetli olmalıdır*” şeklinde ifade edilebilecek temiz eller⁸⁸ teorisi dir.⁸⁹ Yargıç Manley O. Hudson, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı’nın 1937 tarihli Meuse Nehri Davası’ndaki bireysel görüşünde, şu ifadeyi kullanmıştır: “*İki tarafın aynı veya karşılıklı bir yükümlülüğü üstlendiği durumlarda, bu yükümlülüğü sürekli olarak yerine getirmeyen bir tarafın, diğer tarafın benzer bir yükümlülüğü yerine getirmemesinden yararlanmasına izin verilmemelidir.*”⁹⁰ Uluslararası hukuktaki temiz eller teorisi, bir devletin hukuka aykırı bir eylemden şikayetçi olabilmesi için kendisinin de benzer bir ihlalde bulunmamış olması gerektiğini öngörür.⁹¹ Yani hukuku ihlal eden bir taraf, aynı konuda diğer devleti suçlayamaz. Casusluk bağlamında bu teori özellikle U-2 Krizi sırasında gündeme gelmiş, ABD, SSCB’nin de benzer casusluk faaliyetleri yürüttüğünü belirterek kendi keşif uçuslarını savunmuştur. Ancak SSCB hava keşiflerinin geleneksel casusluktan farklı olduğunu iddia ederek bu argümana itiraz etmiştir.⁹²

Meşru Müdafaa Argümanı: Casusluğun hukuki olduğunu savunan bir başka görüş, bu faaliyetlerin devletlerin içkin hakkı olan meşru müdafaa kapsamında değerlendirilebileceğini ileri sürmektedir.⁹³ Bu yaklaşıma göre hasmane tutum sergileyen devletlere karşı, gelecekteki olası saldırıları önlemek amacıyla istihbarat faaliyetlerinde bulunmak meşru müdafaa kapsamında değerlendirilebilir. Ancak BM Şartı madde 51’de⁹⁴ düzenlendiği üzere meşru müdafaa da bulunabilmek için bir silahlı saldırının mevcudiyeti gerekir. Bu koşul gerçekleşmediği sürece casusluk faaliyetlerini meşru müdafaa kapsamında değerlendirmek uluslararası hukuk açısından mümkün görünmemektedir.

Uluslararası hukukta barış zamanı casusluğun hukukiliğine ilişkin çeşitli görüşler ileri sürülmekle birlikte, bu tartışmaların büyük ölçüde uluslararası ilişkiler alanına kaydığı gözlemlenmektedir.⁹⁵ Devletlerin güvenliklerini sağlama ve ulusal çıkarlarını koruma amacıyla başvurduğu bir araç olarak değerlendirilebilecek barış zamanı casusluğun hukuki statüsüne ilişkin belirsizlik ise, bu konuda devletler ortak bir irade ortaya koymadığı sürece devam edecektir.

86 Stone, *Legal Problems of Espionage in Conditions of Modern Conflict*, s. 31, 42.

87 Beim, “Enforcing a Prohibition on International Espionage”, s. 656.

88 Kirli eller teorisi olarak da anılmaktadır.

89 Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs*, s. 20; Wright, “Legal Aspects of the U-2 Incident”, s. 849.

90 PCIJ, “Diversion of Water from the Meuse, Judgment, Individual Opinion by Mr. Hudson, 28 June 1937” s. 77.

91 Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs*, s. 20.

92 Age, s. 21.

93 Bu konudaki tartışmalar için bkz: Pun, “Rethinking Espionage in the Modern Era”, s. 363-366.

94 BM Şartı madde 51: “*Şart taki hiçbir hüküm, Birleşmiş Milletler üyelerinden birine yönelik silahlı bir saldırı durumunda, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerekli önlemleri alana kadar, bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkını zedelemesiz. ...*”

95 Radsan’a göre uluslararası hukuk casusluğu ne açıkça meşru görür ne de yasaklar; etik ve hukuki değerlendirmeler duruma göre değişir. Devletler, casusluk kendilerine karşı yapıldığında sert tepki verirken, başkalarına karşı yaptıklarında bunu çoğu zaman meşru sayar. Radsan, “The Unresolved Equation of Espionage and International Law”, s. 605-606.

3.3. Örnek Olaylar

Barış zamanı gerçekleşen bir faaliyetin casusluk olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği ve bu nitelendirme yapıldığında hukukiliğinin nasıl değerlendirileceği soruları, uluslararası hukukta hâlen net bir karşılık bulamamaktadır. Bu çerçevede, barış zamanı casusluk faaliyetlerinin devletler arası ilişkilerde doğurduğu sonuçları ve yol açtığı hukuki tartışmaları ortaya koymak amacıyla üç örnek olay incelenecektir: U-2 Krizi, İsrail casusu Eli Cohen'in faaliyetleri ve Stuxnet vakası. Bu örnekler üzerinden, casusluk faaliyetlerinin hangi uluslararası normlarla çatıştığı ve ne tür sorunlara yol açtığı değerlendirilecektir.

3.3.1. U-2 Krizi

1955 yılında ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA), yüksek irtifadan fotoğraf temelli keşif yapmak üzere geliştirilen U-2 uçağını hizmete almıştır. Stratejik istihbarat toplama amacıyla kullanılan bu teknik sistem, 1956'dan 1960'a kadar SSCB hava sahasına düzenli şekilde girerek ABD'ye önemli istihbarat sağlamıştır.⁹⁶ Uluslararası hukuk açısından bu keşif uçuşları, egemen devletin hava sahasının izinsiz ihlali nedeniyle ciddi tartışmalara yol açmış; 1960 yılında yaşanan U-2 Krizi, barış zamanı casusluğun hukuki statüsüne ilişkin tartışmaları derinleştiren önemli bir örnek hâline gelmiştir.

1 Mayıs 1960'ta, sürekli askerî üssü Türkiye'de olan, Pakistan'dan havalanarak SSCB toprağından geçip Norveç'e inecek olan pilot Francis Gary Powers'ın kullandığı U-2 uçağı kaybolmuştur.⁹⁷ U-2 uçağının kaybolmasının ardından, bir ABD yetkilisi Türkiye'den yaptığı açıklamada, Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'ne (NASA) ait iki meteoroloji gözlem uçağından birinin 1 Mayıs'ta Adana'dan havalandığını ve SSCB sınırına yakın Van Gölü civarında kaybolduğunu bildirmiş; 5 Mayıs'ta ise SSCB U-2'nin vurularak düşürüldüğünü duyurmuştur.⁹⁸ ABD olayın ardından düşürülen uçağın bir hava durumu keşif aracı olduğunu ve rotasından sapmış olabileceğini iddia ederek SSCB hava sahasının kasıtlı olarak ihlal edilmediğini ve daha önce benzer bir durumun yaşanmadığını öne sürmüştür.⁹⁹ Ancak SSCB pilot Powers ile uçağın enkazını ele geçirdiklerini duyurarak ABD'nin ilk açıklamasını geri çekmesine ve gerçek durumu kabul etmek zorunda kalmasına neden olmuştur.¹⁰⁰ ABD ise sonradan gözetleme ve istihbarat amaçlı olduğunu kabul ettiği bu uçuşları¹⁰¹ meşru müdafaa hakkı çerçevesinde meşrulaştırma çabasına girişmiştir.¹⁰²

SSCB Powers'ı "casus" olarak yargılama yetkisine sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bu olay ABD ile SSCB arasındaki diplomatik ilişkileri ciddi şekilde sarsmış¹⁰³ ve barış zamanı casusluğa ilişkin uluslararası hukukta mevcut olan normatif boşluğu ortaya koymuştur.

⁹⁶ Wright, "Legal Aspects of the U-2 Incident", s. 836.

⁹⁷ Age, s. 836.

⁹⁸ Age, s. 837.

⁹⁹ ABD, devletlerin geleneksel olarak casuslarının eylemlerinden haberdar olmadıklarını iddia etmeleri gibi, bu keşif uçuşlarını da reddetme politikasını benimsemiştir. Bu durum, "inandırıcı inkâr" olarak bilinen uluslararası istihbarat stratejisinin bir parçasıdır. Bkz: Pun, "Rethinking Espionage in the Modern Era", s. 370. Teknik olarak, istihbarat amaçlı hava keşifleri devletler arasında açıkça yasaklanmış değildir; ancak "dostane olmayan eylemler" olarak görülüyordu ve diplomatik krizlere yol açma potansiyeli taşıyordu.

¹⁰⁰ Wright, "Legal Aspects of the U-2 Incident", s. 838.

¹⁰¹ Başkan Eisenhower Paris'te yaptığı açıklamada bu uçuşların saldırgan bir amaç taşımadığını; aksine, Amerika Birleşik Devletleri ve özgür dünyanın, nükleer başlıklı füzelerle ABD ve diğer ülkeleri yok edebileceğiyle övünen bir gücün ani saldırısına karşı güvenliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Age, s. 841-842.

¹⁰² Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs*, s. 17.

¹⁰³ SSCB Dışişleri Bakanı Gromyko, ABD'nin Camp David'de Kruşçev'le karşılıklı güvenin güçlendirilmesini görüşürken aynı anda SSCB'ye karşı saldırgan eylemler yürütmesini "hainlik" olarak nitelendirmiştir. Tüm devletlerin toprak bütünlüğünün uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olduğunu vurgulayan Gromyko, bu ilkeye bağlılığın devletlerarası barışın temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. Wright, "Legal Aspects of the U-2 Incident", s. 840-841.

Zira silahlı çatışma hukuku, kişisel aldatma unsuru içeren casusluk ile teknik gözetim faaliyetleri arasında belirli bir ayırım yaparken; barış zamanına ilişkin net bir düzenleme sunmamaktadır. Bu çerçevede, ABD'nin U-2 uçuşlarıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerin casusluk olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği ve bu faaliyetlerin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı soruları, açık hukuki düzenlemelerin yokluğu nedeniyle kesin biçimde yanıtlanamamaktadır.

U-2 Krizi özellikle uzaydan yapılan gözetim faaliyetleri ve modern teknik istihbarat yöntemlerinin uluslararası hukuk bağlamında nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin yeni tartışmalar doğurmuştur.¹⁰⁴ ABD her ne kadar SSCB'nin U-2 uçuşlarının sona erdirilmesine yönelik taleplerini karşılamış gibi görünse de, aynı bilgi toplama hedeflerine ulaşmak üzere SSCB hava sahası üzerinde uydu temelli gözetim programlarını kamuoyuna açıklamıştır.¹⁰⁵ Bunun dışında uluslararası hukukun en temel ilkelerinden olan iç işlerine müdahale etmeme ilkesi de bu kriz çerçevesinde tartışmaların odak noktası olmuştur. Bu olay devletler arasındaki barış zamanı casusluk tanımlarının ve bu konudaki tartışmaların ne denli belirsiz ve yoruma açık olduğunu ortaya koyan önemli bir örnektir.

3.3.2. İsrail Casusu Eli Cohen

1960'lı yıllarda İsrail ajanı Eli Cohen, Suriye'nin askerî ve siyasi yapısına sızarak en üst düzey karar alma süreçlerine erişim sağlamıştır. Suriye Devlet Başkanı Emin el-Hafız'la yakın ilişkiler kurmuş, hatta Savunma Bakan Yardımcılığına aday gösterilecek kadar güven kazanmıştır.¹⁰⁶ Görevi boyunca radyo frekansları aracılığıyla İsrail'e önemli miktarda stratejik bilgi aktarmıştır.¹⁰⁷ Ülkeden sistematik biçimde bilgi sızdırıldığını fark eden Suriye makamları Cohen'in kimliğini açığa çıkarmış ve Cohen 1965 yılında idam edilmiştir.¹⁰⁸

Bu örnek casusluk faaliyetlerinin yalnızca iç hukuk normlarına göre cezalandırılmakla kalmayıp aynı zamanda devletler arası ilişkilerde ciddi diplomatik gerilimlere ve uluslararası hukuk bakımından sorumluluk tartışmalarına yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim barış zamanı casusluk genellikle egemenlik ihlali ve uluslararası hukuk kurallarına aykırılık iddialarıyla birlikte anılmaktadır. Casusluk faaliyetlerinin doğrudan veya dolaylı etkisiyle ihlal edildiği öne sürülen düzenlemelerin başında, BM Şartı'nın kuvvet kullanma yasağını ele alan 2(4) maddesi ile iç işlerine müdahale yasağını düzenleyen 2(7) maddesi gelmektedir. Görüldüğü üzere casusluk yalnızca bir iç güvenlik meselesi değil, aynı zamanda uluslararası barış ve istikrar açısından da değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

3.3.3. Stuxnet Vakası

2010 yılında Belarus merkezli bir güvenlik firması, nükleer tesisleri yöneten endüstriyel kontrol sistemlerini hedef alan gelişmiş bir kötü amaçlı yazılım keşfetmiştir.¹⁰⁹ Bu yazılımın esas hedefinin İran'ın nükleer programı olduğu ve reaktör sistemlerine internete bağlı ağlar yerine CD veya USB bellek gibi fiziksel yollarla bulaştırılmış olabileceği

104 Baker, "Tolerance of International Espionage: A Functional Approach", s. 1093-1094.

105 Falk, *Foreword*, s. vii.

106 "Eli Cohen | Israeli Spy | Britannica", <https://www.britannica.com/biography/Eli-Cohen>, erişim 08.04.2025.

107 Daha detaylı bilgi için bkz: "Eli Cohen", <https://www.jewishvirtuallibrary.org/eli-cohen>, erişim 06.03.2025.

Ayrıca Cohen, Golan Tepeleri'ndeki Suriyeli askerlerin sıcağın etkilenmesine duyarlılık gösteriyormuş gibi davranarak tahkimat bölgelerine okaliptüs ağaçları dikilmesini sağlamıştır. İsrail, Altı Gün Savaşı sırasında daha önce dikilen okaliptüs ağaçlarını hedef belirleme aracı olarak kullanmıştır.

108 Age.

109 Paul K Kerr, John Rollins, Catherine A Theohary, "The Stuxnet Computer Worm: Harbinger of an Emerging Warfare Capability", *CRS Report for Congress*, 2010, s. 1; Marie Baezner, Patrice Robin, "Stuxnet", *Center for Security Studies (CSS)*, ETH Zürich, 2017, s. 6.

değerlendirilmektedir.¹¹⁰ Virüsün gelişmişliği ve doğrudan İran'ı hedef alması, virüsün İsrail veya ABD tarafından geliştirildiği yönünde güçlü spekülasyonlara yol açmıştır.¹¹¹ Uzaktan erişim ya da fiziksel aktarım yoluyla gerçekleştirilebilen bu tür siber operasyonların zamanla artması, siber casusluk ve siber saldırıların hukuki niteliğinin belirlenmesini giderek daha önemli hâle getirmektedir. Özellikle bu tür eylemlerin kuvvet kullanımı sayılıp sayılmayacağı, uluslararası hukukta süregelen tartışmalardan biridir.

Uluslararası Adalet Divanı nükleer silahlara ilişkin 1996 tarihli danışma görüşünde Birleşmiş Milletler Şartı'nın kuvvet kullanımına ilişkin hükümlerinin, kullanılan silahın türüne bakılmaksızın geçerli olduğunu belirtmiştir.¹¹² Divan ayrıca, bu hükümlerin, BM Şartı'nın hazırlandığı dönemde öngörülme-yen yeni silah türleri ortaya çıksa bile bağlayıcılığını koruyacağını vurgulamıştır.¹¹³ Bu çerçevede, Stuxnet gibi bir siber saldırının da BM Şartı kapsamında kuvvet kullanımı olarak değerlendirilebileceği ileri sürülebilir. Nitekim İran'ın Natanz nükleer tesisine fiziksel bir bomba atılmamış olsa da yazılımın santrifüjleri devre dışı bırakması, geleneksel bir saldırının yol açabileceği ölçüde işlevsel tahribata neden olmuştur.¹¹⁴

Sonuç

Bu çalışma casusluğun savaş ve barış zamanı ayrımına göre uluslararası hukukta nasıl değerlendirildiğini incelemekte ve mevcut normatif çerçevenin sınırlarını ve belirsizliklerini ortaya koymaktadır. Savaş zamanında casusluğa ilişkin düzenlemeler, casusluğu doğrudan yasaklamamaktadır. Casusluk bir yandan savaşın kaçınılmaz bir parçası olarak kabul edilmekte, diğer yandan casusluğun aldatıcı doğası nedeniyle casuslar ölüm cezası dâhil olmak üzere en ağır cezalarla karşılaşmaktadır. Bu durum casusluğun uluslararası hukukta açıkça suç sayılmaksızın devletlerin iç hukuklarında casusları cezalandırılabilmesine olanak tanıyan gri bir hukuki alan oluşturmıştır.

Barış zamanı casusluk ise çok daha derin bir belirsizlik alanıdır. Bu faaliyetlere ilişkin bir uluslararası düzenlemenin yokluğu, devletlerin aynı türdeki eylemleri hem meşrulaştırıp hem de kınamalarına zemin hazırlamakta, bu da tutarlı bir hukuki yaklaşımdan ziyade siyasi konjonktüre bağlı bir değerlendirme pratiğini beraberinde getirmektedir. Nitekim devletler bu belirsizlikten yararlanarak casusluk faaliyetlerini sürdürmekte; ancak benzer faaliyetlere kendileri maruz kaldıklarında egemenlik ihlali ve diplomatik kriz gerekçesiyle sert tepki göstermektedir.¹¹⁵ Uluslararası düzenleme eksikliğinin, devletlerin bu yönde bilinçli bir tercihten mi yoksa ortak bir iradede uzlaşamamış olmalarından mı kaynaklandığı belirsizdir. Her halükârda yakın zamanda devletlerin bu konuda ortak bir irade göstererek uluslararası hukuk düzenlemesi yapması olası gözükmemektedir.

İç işlerine müdahale etmeme ilkesi, egemenliğin korunması ve siber operasyonların doğası gibi başlıklar altında yürütülen tartışmalar, barış zamanı casusluğun sadece klasik normlara göre değil, teknoloji temelli yeni tehditlere göre yeniden ele alınması gerektiğini göstermektedir. Çalışmanın U-2 Krizi, Eli Cohen vakası ve Stuxnet örnekleri üzerinden

110 Kerr, Rollins, Theohary, *The Stuxnet Computer Worm: Harbinger of an Emerging Warfare Capability*, s. 3-4; Baezner, Robin, *Stuxnet*, s. 7.

111 Kerr, Rollins, Theohary, *The Stuxnet Computer Worm: Harbinger of an Emerging Warfare Capability*, s. 4.

112 ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 8 July 1996, I.C.J. Reports 1996, para. 39.

113 Aynı karar, para. 86.

114 Baezner, Robin, *Stuxnet*, s. 9 Ayrıca Stuxnet'in ne tür zararlara sebep olduğuna dair bkz: Age, s. 8-10.

115 Nabih Amer, "Espionage Activities in the Perspective of International Law", *Journal of Law Science*, 6:1, 2024, s. 115.

sunduğu analiz, barış zamanı casusluk faaliyetlerinin çeşitli biçimlerde yorumlandığını ve siyasi aktörlerin tutumuna göre farklı hukuki sonuçların doğduğunu ortaya koymaktadır. Bu örneklerde görüldüğü üzere, özellikle siber casusluk gibi yeni nesil tehditler klasik normlarla açıklanamayacak ölçüde karmaşık bir zemine oturmaktadır. Savaş zamanı casusluk düzenlemelerinden yola çıkılarak kıyasen casusluk tanımının ve hükümlerinin uygulanması; teknoloji temelli çağdaş tehditlerin farklı aktörleri içermesi, sınır aşan etkileri ve anonim nitelikleri gibi özellikleri nedeniyle mümkün gözükmemektedir.

Barış zamanı casusluk faaliyetlerinin hukuki statüsünü netleştirecek ve teknoloji temelli yeni uygulamaları dikkate alacak kapsamlı bir uluslararası düzenlemeye duyulan ihtiyaç açıktır. Devletlerin bu alandaki çifte standartlara dayalı tutumları yerine, açık normatif sınırlar ve denetim mekanizmaları içeren bir çerçeve geliştirilmesi, uluslararası barış, güvenlik ve iş birliği açısından önemlidir. Teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan yeni tür casusluk faaliyetleri, özellikle meselenin hukuki boyutuyla ve BM Şartı'nın temel ilkeleriyle ilişkisi çerçevesinde akademik tartışmalarda ele alınmalıdır. Böylece uluslararası hukuk düzenlemelerinin yokluğundan kaynaklanan belirsizlikler konusunda öğretici yol gösterici olacaktır.

Çatışma Beyanı:

Araştırmamın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- ALBAYRAK Gökhan (2015). "Uluslararası Hukuk Açısından Casusluk ve Siber İstihbarat", *Güncel Hukuk*, 26-31.
- AMER Nabih (2024). "Espionage Activities in the Perspective of International Law", *Journal of Law Science*, 6:1, 110-117.
- BAEZNER Marie ve ROBIN Patrice (2017). "Stuxnet", *Center for Security Studies (CSS), ETH Zürich*.
- BAKER Christopher D. (2003). "Tolerance of International Espionage: A Functional Approach", *American University International Law Review*, 19:4, 1091-1113.
- BEIM Jared (2018). "Enforcing a Prohibition on International Espionage", *Chicago Journal of International Law*, 18:2, 647-672.
- BUCHAN Russell (2016). "The International Legal Regulation of State-Sponsored Cyber Espionage", Anna-Maria Osula ve Henry Röigas (ed.), *International Cyber Norms: Legal, Policy & Industry Perspectives*, NATO CCD COE Publications, Tallinn, 65-86.
- DEMAREST Geoffrey B. (1996). "Espionage in International Law", *Denver Journal of International Law and Policy*, 24:2, 321-348.
- DOST Süleyman (2018). "Uluslararası İnsancıl Hukukta Hainlik Yasağı, Meşru Savaş Hileleri ve Casusluk", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8:1, 27-55.
- FALK Richard A. (1962). "Space Espionage and World Order: A Consideration of the Samos-Midas Program", Roland J. Stanger (ed.), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, Athens, OH, 45-82.
- FALK Richard A. (1962). "Foreword", Roland J. Stanger (Ed), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, v-x.
- GROTIUS Hugo, *Savaş ve Barış Hukuku*, III. Kitap, IV. Bölüm, XVIII. Başlık, çeşitli baskılar.

- INTERNATIONAL Court of Justice (ICJ) (1986). Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, s. 14.
- INTERNATIONAL Court of Justice (ICJ) (1996). Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 8 July 1996, I.C.J. Reports 1996.
- KERR Paul K. ROLLINS John ve THEOHARY Catherine A. (2010). “The Stuxnet Computer Worm: Harbinger of an Emerging Warfare Capability”, *CRS Report for Congress*.
- LUBIN Lubin (2016). “Espionage as a Sovereign Right under International Law and Its Limits”, *ILSA Quarterly*, 24:3, 22-28.
- NAVARRETE Inaki ve BUCHAN Russell (2019). “Out of the Legal Wilderness: Peacetime Espionage, International Law and the Existence of Customary Exceptions”, *Cornell International Law Journal*, 51:4, 897-953.
- NİZAMÜ’L MÜLK, *Siyasetname*, On Üçüncü Fasil, “Casusları Sevk ve İdare, Mülkün Selameti ve Raiyyetin İşlerine Dair”, çeşitli baskılar.
- PERMANENT Court of International Justice (PCIJ) (1927). The Case of the S.S. “Lotus” (France v. Turkey), Judgment of 7 September 1927, PCIJ Series A, No. 10.
- PERMANENT Court of International Justice (PCIJ) (1937). “Diversion of Water from the Meuse, Judgment, Individual Opinion by Mr. Hudson, 28 June 1937”.
- PUN Darien (2017). “Rethinking Espionage in the Modern Era”, *Chicago Journal of International Law*, 18:1, 353-391.
- RADSAN A. John (2007). “The Unresolved Equation of Espionage and International Law”, *Michigan Journal of International Law*, 28, 595-623.
- SAMİ Binbaşı (1928). *Casuslardan Korunma*, Halk Matbaası, İstanbul.
- STANGER Roland J. (1962). “Espionage and Arms Control”, Roland J. Stanger (ed.), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, Athens, OH, 83-101.
- STONE Julius (1962). “Legal Problems of Espionage in Conditions of Modern Conflict”, Roland J. Stanger (ed.), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, Athens, OH, 29-43.
- WRIGHT Quincy (1960). “Legal Aspects of the U-2 Incident”, *The American Journal of International Law*, 54:4, 836-854.
- WRIGHT Quincy (1962). “Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs”, Roland J. Stanger (ed.), *Essays on Espionage and International Law*, Ohio State University Press, Athens, OH, 3-28.

İnternet Kaynakları

- “CONVENTION (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899>, erişim 12.03.2025.
- “CONVENTION (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>, erişim 12.03.2025.
- “CONVENTION (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>, erişim 12.03.2025.
- “ELI Cohen | Israeli Spy | Britannica”, <https://www.britannica.com/biography/Eli-Cohen>, erişim 08.04.2025.
- “ELI Cohen”, (Çevrimiçi) <https://www.jewishvirtuallibrary.org/eli-cohen>, erişim: 06.03.2025.
- “INSTRUCTIONS for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code). 24 April 1863.”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/liebercode-1863> erişim 01.04.2025.
- “İSTİHBARAT”, (Çevrimiçi) <https://www.mit.gov.tr/sozluk.html#İ> erişim: 17.06.2025.
- “PROJECT of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War. Brussels, 27 August 1874” (1874) (Çevrimiçi) <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/brussels-decl-1874> erişim 28.02.2025.
- “PROTOCOL Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977”, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>, erişim 09.04.2025.
- “PROTOCOLS Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949”, https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf, erişim 09.04.2025.
- COPPINS McKay (2010). “Spies Among Us: Modern-Day Espionage”, *Newsweek*, <https://www.newsweek.com/spies-among-us-modern-day-espionage-74521>, erişim 06.03.2025.